

УДК 378.016:81(043.5)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-14

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Хоменко Л.М., аспірант кафедри педагогіки
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Стаття присвячена характеристиці кадрового забезпечення викладання іноземних мов у вищих аграрних навчальних закладах України у другій половині ХХ ст. З'ясовано, що кадрове забезпечення було важливим чинником відновлення після Другої світової війни та подальшого розвитку іншомовної освіти у вищих аграрних навчальних закладах України. Виявлено позитивні тенденції та недоліки розвитку кадрового потенціалу кафедр іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів України.

Ключові слова: іноземна мова, кадрове забезпечення, вищі аграрні навчальні заклади, іншомовна освіта студентів, кафедра іноземних мов, викладач іноземної мови.

Стаття посвящена характеристике кадрового обеспечения преподавания иностранных языков в высших аграрных учебных заведениях Украины во второй половине ХХ ст. Установлено, что кадровое обеспечение было важным фактором восстановления после Второй мировой войны и дальнейшего развития иноязычного образования в высших аграрных учебных заведениях Украины. Выявлены положительные тенденции и недостатки развития кадрового потенциала кафедр иностранных языков высших аграрных учебных заведений Украины.

Ключевые слова: иностранный язык, кадровое обеспечение, высшие аграрные учебные заведения, иноязычное образование студентов, кафедра иностранных языков, преподаватель иностранного языка.

Khomenko L.M. STAFFING FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER AGRICULTURAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

The article is devoted to the characterization of staffing for teaching foreign languages in higher agricultural educational institutions of Ukraine in the second half of the twentieth century. It has been determined that staffing was an important factor in the reconstruction after the Second World War and further development of foreign language education in higher agricultural educational institutions of Ukraine. Positive tendencies and failings of personnel potential development of foreign languages departments of higher agricultural educational institutions of Ukraine are revealed. Positive tendencies towards improving the staffing of foreign language education in higher agricultural educational institutions of Ukraine during the studied period should be considered as: refusal to combine jobs and transition to the work of teachers on a permanent basis; overcoming one-sided specialization of teachers and providing a reasonable ratio in the teaching of foreign languages; formation of the personnel core from people who worked for agrarian higher schools for a long time and established the traditions and schools of teaching foreign languages in accordance with the profile of their educational institutions; growth of professional and methodical skills of the personnel. Business trips abroad turned out to be an important form of professional development of teachers of foreign language departments of higher agricultural educational institutions. Since the 1950's teachers were actively recruited as translators. The shortcomings of the development of staffing of the departments of foreign languages of higher agricultural educational institutions of Ukraine should include isolation from the leading world educational institutions, inability to maintain contacts with foreign colleagues, weak research work, and a low percentage of high-level specialists. Persons with academic titles and degrees began to appear at the foreign languages departments of higher agricultural educational institutions only in the 1970's.

Key words: foreign language, staffing, higher agricultural educational institutions, foreign language education of students, department of foreign languages, teacher of foreign language.

Постановка проблеми. Кадровий потенціал був і залишається одним із вирішальних чинників якісної іншомовної підготовки студентів. Наявність висококваліфікованих викладачів дає змогу не лише забезпечувати виконання програмно-нормативних вимог, а й сприяти поглибленій професійній підготовці фахівців, їх полікультурному вихованню. Накопичений вітчизняною вищою

школою досвід іншомовної освіти становить значний інформаційний ресурс, який потребує системних досліджень, оскільки залишається мало висвітленим. Його вивчення та творче використання сприятиме інтеграції української молоді в європейське професійне та мовно-культурне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення орга-

нізаційно-методичних аспектів іншомовної освіти у ВНЗ зробили В. Александров, Г. Ємельянова, В. Костомарова, Р. Кузнецова, А. Маркова, О. Мусихіна, Г. Рогова, О. Тарнопольський та ін. Історико-педагогічні аспекти навчання іноземним мовам у вищій та загальноосвітній школі дослідили Н. Гончаренко, Л. Кравчук, В. Майборода, О. Нітенко, Н. Осіпчук, О. Шендерук та ін. Проте сучасна історико-педагогічна наука орієнтована переважно на загальні питання іншомовної освіти і недостатньо знайомить із досвідом навчання іноземних мов фахівців окремих професій.

Постановка мети. Метою статті є виявити позитивні та негативні аспекти кадрового забезпечення викладання іноземних мов у вищих аграрних навчальних закладах України у другій половині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відновлення іншомовної освіти у вищих навчальних закладах України після Другої світової війни проходило в умовах гострого дефіциту кадрів. Значна частина викладачів кафедр іноземних мов була мобілізована до лав армії і загинула на фронті, частина змінила місце проживання або працевлаштувалася на роботу в інших установах. На початок 1950-х рр. ситуація з викладанням іноземних мов у вищих аграрних навчальних закладах залишалася неоднозначною. З одного боку, вдалося позбутися сумісництва і заповнити на постійній основі усі штатні посади. Як свідчать джерела, кількісний штат кафедр іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів коливався в межах 5–10 одиниць. Наприклад, у штатному розписі Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва наприкінці 1950-х рр. числилося 7 викладачів кафедри іноземної мови, з яких 2 перебували на посаді старшого викладача і 5 – на посаді викладача [11, с. 10].

Стійкою тенденцією досліджуваного періоду було постійне збільшення кількості викладачів іноземних мов. Сприяло цьому відкриття нових спеціальностей у сільськогосподарських інститутах, розширення ліцензійного обсягу підготовки фахівців і в підсумку зростання контингенту студентів та чисельності академічних груп. Суттєво вплинула на кількісну ситуацію з кадрами Постанова Ради Міністрів СРСР від 27 травня 1961 р. «Про поліпшення вивчення іноземних мов». Вона зобов'язувала встановити для вищих навчальних закладів обсяг аудиторних занять з іноземної мови не менше 240 год. До цього в деяких аграрних ВНЗ він був майже удвічі меншим. Наприклад, у Кам'янець-Поділь-

ському сільськогосподарському інституті на іноземну мову відводилося 124 год. (64 – на першому курсі, 60 – на другому) [6, с. 7, 8]. Крім того, постанова ставила вимогу проводити заняття з групами по 12–15 осіб, організувати факультативне вивчення іноземних мов, усунути перевантаження викладачів. Після впровадження цих директив і планування річного навантаження в межах 800–900 год. склад кафедр іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів стрімко зріс. Наприклад, у Харківському сільськогосподарському інституті на кафедрі іноземної мови замість 8 стало працювати 11 осіб: 4 старших викладачі, 1 викладач, 4 асистенти, 2 лаборанти. При цьому у вакансіях на 1962–1963 навчальний рік перебувало ще більше 3 000 год., виконання яких забезпечувалося завдяки сумісникам [2, с. 187].

Доказом того, що кафедри іноземних мов мали достатню чисельність викладачів для забезпечення навчального процесу, свідчать річні звіти сільськогосподарських інститутів. У них представлені дані про сто відсоткове виконання навчальних планів з іноземних мов. Від'ємні показники у планах зустрічаються лише в одиничних випадках, і то йдеться про недовиконання лише кількох годин. Так, у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті недовиконання навчального плану з іноземної мови у 1958–1959 навчальному році становило 6 год. на I курсі і 8 годин на II курсі [6, с. 7, 8].

Якщо забезпечення вакансій на кафедрах іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів протягом досліджуваного періоду було більш-менш успішним, то з якісним рівнем підготовки викладачів було набагато складніше. У 1950-х рр. до складу кафедр влилися кадри, які мали слабку іншомовну підготовку, крім того, вони не володіли методикою викладання іноземної мови в аграрних ВНЗ. Недостатня фахова підготовку не давала змоги таким викладачам на належному рівні опрацювати навчальні програми, а тому суттєво знижувалися вимоги до студентів на підсумковій атестації. Прикладом такої лібералізації в оцінюванні знань можуть служити показники успішності у Львівському сільськогосподарському інституті. За результатами залікової сесії 1953–1954 навчального року у цьому ВНЗ іноземну мову склали на відмінно – 46%, на добре – 43,8%, на задовільно – 10,1% студентів. Незадовільну оцінку отримав 0,1% тих, хто брав участь в іспиті. За якісними показниками це була найкраща успішність серед усіх атестованих дисциплін [4, с. 159]. Насправді ж більшість

випускників вищих аграрних навчальних закладів слабо володіла навичками розмовної іноземної мови, а формальне знання граматики і обмежений запас слів не давали їм змоги здійснювати переклади текстів без словника.

Ще однією проблемою фахової підготовки викладачів кафедр іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів була їх однобічна спеціалізація. Здебільшого вони належали до знавців германської філології і могли викладати лише німецьку мову. У кращому разі сільськогосподарські інститути пропонували своїм студентам для вивчення дві іноземних мови – німецьку та англійську. Саме ці мови вивчалися на початку 1950-х рр., наприклад, у Херсонському сільськогосподарському інституті [5, с. 27]. Орієнтація переважно на німецьку і частково англійську мови не відповідала потребам у спеціалістах-аграріях зі знаннями іноземних мов.

Ситуація з якісною підготовкою викладачів кафедр іноземних мов у вищих аграрних навчальних закладах почала покращуватися із 1960-х рр. Набагато поліпшилася методична складова частина їхньої педагогічної діяльності. Особливо це стосувалося тих викладачів, які тривалий час працювали в сільськогосподарських інститутах. До них належала, наприклад, І. Струмберг, яка впродовж кількох десятиліть працювала на кафедрі іноземної мови Харківського інституту механізації сільського господарства, пройшовши шлях від рядового викладача до завідувача кафедри [3, с. 2]. Завдяки таким сподвижникам своєї справи формувалися школи викладання іноземної мови, закладалися та примножувалися кращі традиції, запроваджувалися передові методи навчання та різноманітні форми роботи зі студентами.

Доказом зростання професійної та методичної майстерності викладачів є те, що вони дедалі більше пов'язували іншомовну підготовку студентів з їхньою майбутньою професією. Наприклад, членами кафедри іноземної мови Харківського інституту механізації сільського господарства відбирали іноземні статті для читання відповідно до профілю підготовки. Відібраний текстовий матеріал доповнювався словником технічної термінології. Завдяки цьому студенти знайомилися з професійними текстами іноземною мовою [7, с. 43]. Читання і переклад текстів у цьому навчальному закладі здійснювались за таким алгоритмом: 1) читання і переклад, 2) питання до тексту, 3) відповіді на запитання, 4) переказ тексту. На думку завідувача кафедри Л. Щеглової, ця послідовність сприяла свідомому засвоєнню лексики. Як доказ вона

наводила випадок, коли студент під час переказу тексту «Насінництво моркви» не лише виклав його зміст, але й повідомив про новий метод сівби моркви та нові пристрої до сіялок, створені працівниками свого інституту [2, с. 191].

На межі 1950–1960-х рр. викладачі кафедр стали активно впроваджувати новітні на той час наочні засоби навчання. Так, кафедрою іноземних мов Білоцерківського сільськогосподарського інституту з 1959–1960 навчального року використовувалося 3 навчальних кінофільми і 3 кіножурнали [9, с. 47]. Разом із керівництвом навчальних закладів кафедрами іноземних мов створювалися та оснащувалися фонокабінети і фонолабораторії. Викладачі оволодівали навичками роботи з магнітофонами, програвачами, епідіаскопами. І хоча інтенсивність використання технічних засобів навчання щороку зростала, деякі педагоги продовжували більше довіряти власній вимові, картинкам, а здебільшого взагалі відмовлялися від наочності, віддаючи перевагу традиційному граматики-перекладному методу навчання.

Оскільки питання належної підготовки викладачів іноземних мов залишалося досить актуальним, для його вирішення постановою Ради Міністрів СРСР від 27 травня 1961 р. «Про поліпшення вивчення іноземних мов» передбачалося направляти на спеціальні курси тих фахівців, які не мали достатньої кваліфікації. В Україні такі курси були створені при Львівському, Одеському та Харківському університетах [10, с. 8]. Навчання на них велось протягом двох років, і на них зараховувалися особи, які володіли знаннями іноземної мови в обсязі педагогічних інститутів іноземних мов. Після закінчення курсів слухачі склали державні іспити на звання викладача іноземної мови у ВНЗ. На кафедрах іноземних мов випускники курсів мали право працювати на посадах старших викладачів.

У зв'язку з нераціональним співвідношенням у вивченні іноземних мов у ВНЗ збільшувався план прийому абітурієнтів, які спеціалізувалися на англійській та французькій мовах. У Київському та Львівському університетах розпочалася підготовка з іспанської мови. План прийому на денне відділення за спеціальністю «романо-германські мови» в університетах України збільшувався на 250 місць. Були відкриті відділення іноземних мов у Дніпропетровському та Ужгородському університетах. З 1962 р. в університетах та педагогічних інститутах почали готувати вчителів математики, фізики, біології, хімії, географії у кількості 1 270 осіб для викладання цих

дисциплін іноземними мовами [10, с. 7]. Проведені заходи сприяли появі кваліфікованих спеціалістів, які забезпечили більш раціональне викладання іноземних мов в аграрних ВНЗ. Переважно кафедри іноземних мов сільськогосподарських інститутів навчали своїх студентів англійської, німецької і французької мов.

Активізували роботу методичні об'єднання викладачів ВНЗ, в яких активну участь брали і члени кафедр іноземних мов сільськогосподарських інститутів. Як свідчать джерела, найбільш ефективно діяли методичні об'єднання в Одесі та Львові. У них велася реальна робота з підвищення наукового та навчально-методичного рівня кожного викладача [10, с. 4].

Зрештою, важливою формою підвищення кваліфікації викладачів кафедр іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів стали відрядження за кордон. З 1950-х рр. їх почали активно залучати як перекладачів. Так, завідувач кафедри іноземних мов Херсонського сільськогосподарського інституту Ю. Лях перебував рік у відрядженні в Цейлоні (сучасна назва Шрі-Ланка) як перекладач групи спеціалістів із СРСР. Ці спеціалісти займалися вирощуванням у джунглях цукрової тростини і рису відповідно до радянсько-цейлонської угоди про надання техніко-економічної допомоги [8, с. 119]. Водночас викладачі кафедр іноземних мов аграрних ВНЗ були ізольовані від провідних світових освітніх установ, не мали змоги проходити в них стажування та підтримувати контакт із зарубіжними колегами. Усе це не сприяло поліпшенню мовної та методичної підготовки кадрового складу.

Ще однією проблемою, яку тривалий час не вдавалося вирішити, була відсутність у штаті кафедр іноземних мов викладачів із науковими ступенями та вченими званнями. Ці кафедри єдині в аграрних ВНЗ очолювалися старшими викладачами без наукових ступенів і тому їх завідувачі постійно перебували у статусі «виконуючого обов'язки». На засіданнях вчених рад сільськогосподарських інститутів неодноразово піднімалося питання про стан наукової роботи викладачів іноземних мов, підготовки ними дисертаційних досліджень [2, с. 203]. Проте єдине, чого вдавалося досягнути, – це спонукати викладачів до складання кандидатських іспитів. Далі справа у членів кафедр іноземної мови не рухалась.

Лише в 1970-х рр. кафедри іноземних мов очолювалися особами із вченими званнями та науковими ступенями. Прогрес торкнувся навіть філій аграрних ВНЗ. Так, у Сумській філії Харківського сільськогосподарського інституту з початку 1980-х рр.

кафедру іноземної мови очолював кандидат філологічних наук, доцент О. Кобжев [1, с. 163].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведене дослідження дає змогу зробити висновки, що кадрове забезпечення було важливим чинником відновлення після Другої світової війни та подальшого розвитку іншомовної освіти у вищих аграрних навчальних закладах України. Позитивними тенденціями у поліпшенні кадрового забезпечення іншомовної освіти у вищих аграрних навчальних закладах України протягом досліджуваного періоду варто вважати: відмову від сумісництва і перехід до роботи викладачів на постійній основі; подолання однобічної спеціалізації викладачів і забезпечення раціонального співвідношення у викладанні іноземних мов; становлення кадрового ядра з осіб, які тривалий час працювали в аграрних ВНЗ і формували традиції і школи викладання іноземної мови відповідно до профілю свого ВНЗ; зростання професійної та методичної майстерності кадрів. До недоліків розвитку кадрового потенціалу кафедр іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів України належать ізольованість від провідних світових освітніх установ, неможливість підтримувати контакт із зарубіжними колегами, слабка науково-дослідницька діяльність викладачів, низький відсоток фахівців вищої кваліфікації. Подальшого наукового аналізу потребує навчальна, наукова, організаційна та методична робота кафедр іноземної мови аграрних ВНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Держархів Сумської області. Ф. Р-7647. Оп. 1. Спр. 96. 178 арк.
2. Держархів Харківської області. Ф. Р-1148. Оп. 11. Спр. 82. 307 арк.
3. Держархів Харківської області. Ф. Р-5945. Оп. 1. Спр. 864. 21 арк.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. Р-27. Оп. 19. Спр. 1064. 172 арк.
5. ЦДАВО України. Ф. Р-27. Оп. 19. Спр. 1069. 138 арк.
6. ЦДАВО України. Ф. Р-27. Оп. 19. Спр. 1991. 57 арк.
7. ЦДАВО України. Ф. Р-27. Оп. 19. Спр. 2009. 125 арк.
8. ЦДАВО України. Ф. Р-27. Оп. 19. Спр. 2011. 119 арк.
9. ЦДАВО України. Ф. Р-27. Оп. 19. Спр. 2157. 215 арк.
10. ЦДАВО України. Ф. Р-4621. Оп. 1. Спр. 252. 10 арк.
11. ЦДАВО України. Ф. Р-4621. Оп. 2. Спр. 188. 167 арк.